

Листушенко Руслан Вікторович,

аспірант заочної форми навчання науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології навчально-наукового інституту №2 Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ СТАТЕВИХ ЗЛОЧИНІВ ВЧИНЕНИХ ЩОДО МАЛОЛІТНІХ ТА НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ

За останні роки в Україні значно збільшилась кількість злочинів проти статевої свободи. Особливої уваги потребують злочини, вчиненні проти малолітніх та неповнолітніх осіб, адже зазначені сексуальні посягання є глибоко аморальними і суспільно небезпечними. Вони завдають фізичну і моральну шкоду малолітнім жертвам, знижують авторитет держави у виконанні взятих на себе обов'язків щодо захисту прав дитини.

Зазначена проблема набуває міжнародного значення, бо фактично в усіх державах світу спостерігається тенденція до зростання сексуального насильства щодо неповнолітніх осіб.

Проблемам методики розслідування статевих злочинів щодо малолітніх та неповнолітніх присвячені численні зарубіжні та вітчизняні дослідження таких відомих науковців як: Ю. П. Алєнін, Л. І. Аркуша, В. Д. Басай, В. П. Бахін, Р. С. Белкін, А. Н. Васильєв, І. А. Возгрін, В. К. Гавло, І. Ф. Герасимов, В. А. Журавель, А. В. Іщенко, І. І. Когутич, А. Н. Колесніченко, В. П. Колмаков, В. О. Коновалова, Г. А. Матусовський, В. О. Образцов, В. Г. Танасевич, В. В. Тіщенко, С. Н. Чурилов, В. Ю. Шепітько, Б. В. Щур, М. П. Яблоков та інші.

На практиці виникає значна кількість питань при здійсненні кримінального провадження за фактом статевих злочинів щодо малолітніх та неповнолітніх. Вони пов'язані зі складнощами виявлення зазначених злочинів, забезпеченням компенсації вікової незрілості малолітніх та неповнолітніх, обов'язковою участю відповідних осіб, у т. ч. спеціалістів та ін.

Так, відповідно до ст. 155 Кримінального кодексу України природні або неприродні статеві зносини з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку, вчинені повнолітньою особою караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк [1].

Особливість суб'єкта вчинення злочину, а саме жертви, якою є малолітня особа, вимагає окремих дій, від органів слідчих дій щодо розслідування справи. Специфіка розслідування цих злочинів обумовлюється їх характером, необхідністю детального вивчення не тільки обставин самої події та потерпілої особи, підозрюваних (обвинувачених), а й різноманітних сторін їх особистого життя, у тому числі інтимного [2].

При розслідуванні статевих злочинів щодо малолітніх та неповнолітніх осіб слідчі досконально вивчають механізм вчинення статевого злочину, а саме:

- 1) дії суб'єкта злочинної події;
- 2) комплекс дій, учинків у поведінці жертви злочину;
- 3) комплекс дій, учинків у поведінці осіб, що побічно пов'язані зі злочинною подією;
- 4) окремі елементи обстановки, які використовують учасники злочинної події [3].

На практиці слідчі виділяють чотири типи слідчих ситуацій, які визначають особливості розслідування конкретного злочину:

- 1) одноактний злочин, що вчинила незнайома особа;
- 2) одноактний злочин, за якого заздалегідь не заплановані статеві злочини щодо малолітніх та/або неповнолітніх учинили батьки (особи, які їх замінюють) та інші близькі родичі;
- 3) сукупність злочинів, за яких заздалегідь заплановані статеві злочини щодо малолітнього або неповнолітнього вчинила група осіб (раніше незнайомі особи);
- 4) тривалий за часом злочин, за якого заздалегідь заплановані статеві злочини щодо малолітніх та неповнолітніх осіб, які неодноразово вчиняють батьки, інші близькі родичі, а також сторонні особи [3].

Враховуючи кожен з цих ситуацій слідчі використовують окремі прийоми, які допомагають ефективно розслідувати провадження.

В процесі розслідування досить важливою є взаємодія слідчих та оперативних підрозділів. Така взаємодія в процесі запобігання та розслідування статевих злочинів щодо малолітніх та неповнолітніх здійснюється на основі тісного контактування з іншими органами і підрозділами державних установ та громадських організацій на основі спільного виконання завдань щодо протидії злочинності з розподілом компетенції, функцій, повноважень, взаємних обов'язків тощо, з метою підвищення ефективності даної діяльності, досягнення узгодженості в роботі суб'єктів, використанні сил, засобів та методів слідчої та оперативно-розшукової діяльності [3].

Практика протидії статевим злочинам свідчить, що важливими умовами запобігання їм є:

- знання оперативними працівниками всіх ознак протиправних, суспільно небезпечних і кримінальних дій, сукупність яких складає поняття статевого злочину щодо малолітніх та неповнолітніх осіб;
- обізнаність слідчих та оперативних співробітників з особливостями злочинних дій та хитрощами зловмисників, до яких вони вдаються, щоб приховати учинене та уникнути відповідальності;
- уміння за характерними ознаками розпізнавати осіб, від яких можна очікувати вчинення статевих злочинів щодо малолітніх та неповнолітніх;

– постановка на облік осіб, які вчиняли або схильні до вчинення таких злочинів, та використання таких обліків у розслідуванні злочинів [3].

Стосовно статевих злочинів щодо малолітніх та неповнолітніх осіб криміналістична профілактика може бути визначена як діяльність слідчих та оперативних підрозділів органів внутрішніх справ, яка має конкретну мету – використання сил, засобів і методів слідчої та оперативно-розшукової діяльності для виявлення осіб, які мають намір учинити статеві злочини щодо малолітніх, гарантування безпеки потенційних жертв і створення умов, що виключають реалізацію злочинних намірів [4].

При розслідуванні статевих злочинів щодо малолітніх на початковому етапі розслідування обов'язково повинні бути проведені: огляд місця події, допит потерпілої особи, затримання, обшук і допит підозрюваного, проведення судово-медичних експертиз або освідчування, вилучення речей зі слідами злочину, а також допит заявника і свідків-очевидців [3].

При розслідуванні статевих злочинів щодо малолітніх слідчі та процесуальні дії повинні відповідати слідчій ситуації. Так, у слідчій ситуації, коли підозрюваний затриманий на місці злочину, необхідно застосування таких процесуальних дій: пошук і дослідження інформації в місці, де було вчинено злочин, перевірка показань особи, яка визнала себе винною. Якщо особа, яка вчинила статевий злочин щодо малолітнього, зникла з місця події, але дані її відомі, необхідно проведення таких процесуальних дій як: переслідування і затримання злочинця по гарячих слідах, а також розшук злочинця. Якщо злочинець зник з місця події і його дані невідомі, необхідно вжити заходів для встановлення особи злочинця [4].

Таким чином, особливість розслідування статевих злочинів щодо малолітніх та неповнолітніх осіб полягає в їх латентності, ускладненнях в зв'язку із віковою незрілістю малолітніх та неповнолітніх, обов'язковій участі спеціалістів тощо. Залежно від виду механізму вчинення злочину за ознакою наявності факту знайомства потерпілого і злочинця, слідчі виділяють три основні блоки типових слідчих ситуацій, що виникають на початковому етапі розслідування статевих злочинів щодо малолітніх та неповнолітніх: 1) статевий злочин вчинила відома потерпілій особа; 2) статевий злочин вчинила незнайома потерпілій особа; 3) статевий злочин вчинено після короткочасного знайомства.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

2. Джужа О.М. Запобігання злочинам, пов'язаним із сексуальним насильством: монографія. КНУВС. Київ. 2009. 239 с.

3. Комісаров В.І., Пономарьова Л.В. Розслідування згвалтувань. *Законність*. 2010. № 9. С.15–18.

4. Хижняк Є.С. Типові слідчі дії при розслідуванні статевих злочинів щодо малолітніх. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2012. № 4. С. 197–199.

Максимчук Іван Миколайович,

ад'юнкт кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ОГЛЯДУ ТРУПА ПІД ЧАС ЕКСГУМАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ОТРУЙНИМИ РЕЧОВИНАМИ

Надзвичайно важливе, та перш за все, практичне, значення має огляд під час ексгумації з метою виявлення та вилучення тканин трупа для подальшого проведення експертизи та з питань, які мають значення у рамках досудового розслідування.

При ексгумації трупа, таємно похованого злочинцями, фіксація ґрунту, місця поховання, його глибина, наявність і стан одягу, а також поза і стан самого трупа повинні бути проведені особливо старанно [1, с. 16].

Питання огляду трупа у процесі ексгумації регулюється ст. 239 Кримінального процесуального кодексу України [2] (далі – КПК України), де передбачено, що ексгумація трупа здійснюється за постановою прокурора. Виконання постанови покладається на службових осіб органів місцевого самоврядування. Зазначена норма вказує на те, що відповідальність за питання підготовки до розкопування місця поховання та сама організація і процес виймання трупа з могили залежить саме від сільських, селищних та міських голів, які зобов'язані забезпечити виконання постанови прокурора. Слідчий у даному випадку забезпечує оголошення постанови представникам органів місцевого самоврядування та контролює процес її виконання.

Зазначимо, що ексгумація трупа може здійснюватися після поховання особи на законних підставах і після таємного поховання злочинцями.

Отже, труп виймається з місця поховання за присутності судово-медичного експерта та оглядається з дотриманням правил статті 238 КПК України [2]. Після проведення ексгумації і необхідних досліджень поховання здійснюється в тому самому місці з приведенням могили в попередній стан.

З огляду на положення криміналістичної тактики нами виокремлюється певна специфіка ексгумації, пов'язаної з виявленням отруйних речовин. Зокрема, учасникам такої слідчої (розшукової) дії необхідно звернути увагу на забезпечення особистої безпеки, яка